

Преструктурирането на света – предизвикателства пред Европейския съюз и външната политика на България

проф. д-р Динко Динков
УНСС, катедра „Международни
отношения”

Резюме: На фона на дълбоките преобразувания в света българската външна политика определя като свои приоритетни цели придобиването към доказалите своята жизненост и перспективност международни структури. Въпреки съчетанията на колебания и решимост, България постигна невероятна промяна на своето положение в международната система. От някогашния най-верен съюзник на СССР, принадлежаща към Варшавския договор и Съвета за икономическа взаимопомощ, България се преобрази и стана член на Европейския съюз, НАТО, Съвета на Европа и др. Приема се, че страната е вградена в най-надеждните системи за сигурност. Все още има трудности по осмислянето на тези радикални промени. Но не по-лесни за разбиране са новите изпитания, пред които се изправя външната политика на България. Те произтичат от дълбоките структурни промени в международната система.

Целта на настоящата статия е да обърне внимание на зараждащите се нови недържавни фактори в международното общуване

като изпитание за българската външна политика.

Ключови думи: Европейски съюз, преструктуриране на международната система, наднационално начало, наднационален подход.

JEL: F01, F59.

Българската държава е една от малкото на европейския континент, които са успели в превратностите на историята да се съхранят като идентичност с територия на сложния географски и исторически кръстопът на Балканите, като етнически масив, с име и влияние в продължение на повече от тринадесет века, въпреки прекъсванията. Нейното положение винаги се е влияло от процесите в тази част на света, където става триенето, сблъсъкът и взаимното проникване на различни култури, религии, политически и стопански модели на развитие. Същевременно българското присъствие (дори когато е изчезвала българската държавност) е било фактор в сложния исторически процес. Появила се при разпадането на Римската империя, тя се утвърждава в съседство с

нейната източна част – Бизантизма. В условията на изключително неблагоприятно съотношение на силите тя успява да просъществува благодарение на умела външна политика на своите владетели. Тяхната далновидност да насочат усилията си за спояване на различни етнически елементи в българска народност изиграва ключова роля. Не от някакъв мистицизъм Борис I налага християнството през IX век, а за да извади своята държава и народ от лагера на Варварите и да ги приобщи към тогавашната цивилизована част на Европа. Набляга на създаването на самобитна култура с особена роля на приетата с помощта на учениците на Кирил и Методи писменост. Изграждайки мощна за времето си държава, те използват целия възможен в онова време арсенал от средства за постигане на своите външнополитически цели. Царуването на Симеон I остава в историята като златен век на културен разцвет, но това е съпроводено с много войни. Асениевци възстановяват българската държава благодарение на прозрението, че раздвижването в средновековна Европа, и особено кръстоносните походи, откриват възможности за това. Калоян се проявява като велик дипломат¹, Иван-Асен II изгражда с използването на сложни политико-дипломатически комбинации и военни действия най-мощната в европейския югоизток империя. За съжаление, в резултат на продължителното изчезване на българската държавност, когато българските земи са в пределите на Османската империя, е прекъсната традицията на самостоятелно вникване във възможностите за отстояване на българските интереси.

Българската държава е възстановена в края на XIX век по силата на международна

санкция – Берлинския договор, като трибунарно, т.е. васално княжество върху част от българските земи. При тези обстоятелства българската външна политика е изправена пред две основни задачи – териториално обединение и постигане на пълна политическа независимост. В сложния и динамичен XX век тези задачи се оказват трудно решими. Устремена към своите национални идеали, България преживява две национални катастрофи през 1913 г. и 1918 г. В големите събития на двадесетото столетие България се оказва все на губещата страна – в двете световни войни, та и в „студената война“. Тези факти говорят за външнополитически провали. Може би най-синтезирано те се проявяват във факта, че на 7 септември 1944 г. страната е в състояние на война с Великобритания, САЩ, Съветския съюз и Германия, с големите и от двете воюващи през Втората световна война коалиции. Едва ли някой груг участник в международното общуване може да се похвали с подобна дързост, която да поставя на карта съдбата му².

Мястото на България в Ялтенската международна система беше предопределено с договореностите между съюзниците от антихитлеристката коалиция в края на Втората световна война. Бидейки в съветската сфера на влияние, за България беше предписано да следва външна политика, задавана от съветските външнополитически доктрини. В периода на „студената война“ България беше най-верният съюзник на Съветския съюз, активен член на Варшавския договор и на Съвета за икономическа взаимопомощ. България се възприемаше от останалия свят като сателит на Москва.

¹ Виж кореспонденцията между Калоян и папа Иннокентий III в Гюзелев, В. (съставител), Българската държавност в актове и документи, Наука и изкуство, София, 1981 г., с. 45-54.

² Външната политика на България през XX век е подробно изследвана от автора в „България 20 век“ Алманах, АБВ КООП 2000 и Труг, София, 1999, с. 975-996.

Дълбоките трансформации в международната система в края на 20-и век поставиха на невероятно изпитание българската външна политика. Оказа се особено трудно тя да се освободи от сателитния синдром и да се приспособи към новите реалности. В условията на радикални трансформации България определи като свои външнополитически приоритети приобщаването към доказалите своята жизненост и перспективност международни структури. Въпреки съчетанията на колебания и решимост, нашата страна постигна невероятно промяна на своето положение в международната система. България стана член на Европейския съюз, НАТО, Съвета на Европа и др. Страната е вградена в най-надеждните системи за колективна сигурност.

1. Външната политика на България в условията на радикални трансформации в международната система

Смисълът на всяка външна политика е да съдейства обществото да формулира пред себе си постижими цели в сложните условия, формирани от действията и взаимодействията на много фактори в света. Това означава изграждане на способности за разбиране процесите в динамично променящите се реалности и привижане интересите в съответствие с възможностите за тяхното постигане. Продължително формираният сателитен синдром в поведението на България в международните отношения е лишил както политическата класа, така и изкушените да обясняват външната политика на страната, от способността самостоятелно да осмислят реалностите, разположението и съотношението на силите, да улавят тенденциите, определящи насоките в разви-

тието на международните отношения, и да търсят възможностите за постигане на необходимите за развитието на страната в конкретните исторически условия цели. В това се крие една от дълбоките причини българската външна политика да не изпълни предопределената ѝ мисия да съдейства за решаването на големите задачи по изграждането на национална държава и преодоляване на исторически обусловената ѝ изостаналост. Затова, въпреки частичните успехи по обединяването на българския етнически масив и постигането на политическа независимост, в нейните активи има и много авантюри и провали. Това обяснява и обществените нагласи, провокирани от промените в света и в страната, за разработване на състоятелна външна политика.

Продължаващите повече от 20 години реформи породиха надежди и разочарования. Стигна се до съществена промяна в положението на страната в международната система чрез вграждане в надеждни системи за сигурност и развитие, но не са за пренебрегване високата цена, която плащат българските граждани за постигане на всичко това, честото невидение и безсилие в международното общуване, пропуснатите възможности.

С ново съдържание се изпълва и понятието „външна политика“ като обозначаващо линията на поведение на обособените участници в сложните взаимодействия в съвременния свят. За осмисляне мисията на българската външна политика в условията на радикални трансформации в световната система преварително условие е вникването в новите реалности. За съжаление, в България нямаме богати традиции в самостоятелно мисловно овладяване на условията, в които страната трябва да преследва своите интереси и да създава възможно по-благоприятни външни предпоставки за това.

Макар че на този голям завој в човешката историја се закахнаме, че вече в својата външна политика ќе се ръководим исклучително од своите национални интереси, за пореден път се оказахме не съвсем готови за справяне с новите предизвикателства. В страната се извършва трудна смяна на модела на общественото развитие. Част од многото трудности идват од неясно формулираните цели на прехода и преди всичко липсата на одговор на въпроса „Какво общество искаме да изградим?“

Лутането ќе продължи, докато не разберем съдържанието на новото историческо време. Продължаваме да се поддаваме на видимости и външни внушения и на тази основа да правим наивни заклинания. Преходът не е просто приемане на суровата реалност, че системата, към която ни беше предписано да принадлежим, се провали и трябва да приемем ценностите и модела на общественото развитие, с които бяхме вплетени в конфликт. България трябва да се впише в един коренно променен свят, който е изпитание и за изживяващите се като победители од „студената война“. Нейният край не означаваше само разпадане на Съветския съюз и обезсмисляне на неговия строй. Настъпна много по-дълбоки структурни промени в света. В усилията си да разработи своя нова външна политика за България беше необходимо да вникне в конкретното съдържание на новото историческо време и да формулира постижими цели и да избира пътя и средствата за тях. Без това се получава нещо сюрреалистично. Положението, в което изпадна България при новите обстоятелства,

поражда асоциации с картината на Салвадор Дали „Геополитическото дете наблюдава раждането на новия човек“³.

Въпреки очакванията за триумф на либерално-демократичния модел и настъпването на „края на историјата“⁴, на практика човечеството навлезе в нова фаза в своето развитие, която трудно може да бъде проумяна с помощта на стари теории и минал опит.

Вместо очакваното поемане на лидерството на света од суперсилата, надделяла в гигантския сблъсък на „студената война“ и установяването на еднopolосен свят, то на практика се оформят много центрове на сила с амбиции да бъдат първостепенни играчи. Дори групата на признатите за най-развити 7 (8) държави се трансформира в Г-20. В условията на глобализация и промени във функциите на националните държави се зараждат нови, нетрадиционни (не национални) идентичности на базата на етническа, религиозна, регионална принадлежност, на икономически интереси или нови ценностни компилации и др.⁵ Успоредно с глобализацията протичат процеси и на нова фрагментация на света.

Българската външна политика се оказа неподготвена за предизвикателствата, идващи од цялата сложеност на трансформациите след края на „студената война“. Остава неразбрано новото историческо време и в заклинанията за нова външна политика се проявяват карикатурни филства и фобства. Задачите пред българската външна политика да отстаива българските национални инте-

³ На тази картина художникът по своеобразен начин дава израз на любопитството и недоумението на геополитическото дете, наблюдаващо раждането на новия свят (човек).

⁴ Фукуяма, Ф., Краят на историјата и последниот човек, Обсидиан, София, 1993 г., IX. Авторът приема, че крајот на „студената война“ и утврждаването на либералната демократија е „крајна точка в идеологическата еволуција на човечеството“ и „финална форма на човешкото управление“ и в това си качество тя представлява „крајот на историјата“.

⁵ Kaldor, M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era, Cambridge: Polity, Press, 1999, p. 3.

реси останаха неясни, защото и до ден днешен те остават неосмислени на фона на новите реалности. Едва ли е по силите на някой да предложи безспорен списък и подредени по значимост български национални интереси на сегашния исторически етап. Как тогава да се разработи скала на външнополитическите интереси? А събитията – разпускането на Варшавския договор и на Съвета за икономическа взаимопомощ, денонсирането на договора за гружба и сътрудничество със СССР, конфликтите на Балканите, създаваха усещане за дефицит на външни гаранции за сигурността на страната.

След известни колебания, подклаждани от носталгия към миналото, от несъстоятелни аргументи за неутралитет (неясно по отношение на кого), за „мост“ между Изтока и Запада и груги конструкции, познати от историята на международните отношения, България изведе като приоритетни цели на своята външна политика приобщаването към доказалите се като жизнени и перспективни европейски и евроатлантически структури. Официално България поиска членство в Съвета на Европа, в Европейския съюз и по-късно в НАТО. Но това стана без разбиране на протичащите в Европа и в евроатлантическото пространство процеси. В България остана не добре разбрано новото европоцентристко начало, синтезирано в трансформирането на Европейските общности в Европейски съюз, с което всъщност Европа оспори перспективата за налагане на американско лидерство и хегемония в света. Качествено новият субект на международни отношения – Европейският „съюз на държави и народи“⁶, заяви своите амбиции да се утвърждава като един (не единствен) от първостепенните фактори в новата международна система чрез засилване на

наднационалното начало в управлението на процесите. Дълго време правихме заключения за присъединяване към Европейския съюз, без да го разбираме. Вече три години сме пълноправен член, но още не сме разбрали напълно къде ни приеха.

Мисля, че ние не разбрахме първо какво става в Европа. В края на „студената война“ тя откри някаква възможност да се еманципира от външни зависимости и най-после да преодолее това положение, в което изпадна след Втората световна война. В Европа някак надделя разбирането за необходимост от обединение и тя реши да търси решение на проблемите, които се бяха натрупали пред нея, чрез утвърждаване на един принципно нов модел на обществено развитие, синтезиран в Европейския съюз. Не случайно точно в тези години европейските общности се трансформираха в Европейски съюз с Договора от Маастрихт, влязъл в сила през 1993 г. Зароди се едно ново, бих казал, наднационално начало в управлението на процесите в обществения живот. Точно тогава, на този фон ние започнахме да се изживяваме като една много независима, много суверенна държава. Разбира се, имаше дълбоки причини за това.

Договорът от Маастрихт сложи началото на нови тенденции в евроатлантическите отношения, а България често остава в плен на стари възприятия за тяхната безметежност и в неведение как да реагира при разминаване на позициите на САЩ и на Европейския съюз по важни международни въпроси. Всъщност не груг, а този нов субект на международни отношения, създаден с Договора за Европейския съюз, оспори перспективата за установяване на еднopoлюсен модел на международна система след „студената война“.

⁶ Договор за Европейския съюз. <http://www.europa.eu>

Фокусирана върху своите нови европейски и евроатлантически приоритети, България пропусна да долови ролята на засилващи се нови фактори в международната система, да забележи раждащите се нови идентичности, различни от националните държави. Освен наднационални формирания, на историческата сцена се появиха играчи, които не се идентифицират с територия, граници, публична власт и т.н. Могат ли да бъдат пренебрегвани утвърждаващите се на базата на информационните технологии мрежи, непризнаващи държавни и други граници? Кой посланик може да връчи нота на Ал Кайда? Как да се строят отношенията с възникващи на базата на икономически, екологични, религиозни и всякакви други, но не национални интереси, формирания?

В динамиката на промените се получи асинхрон между стихията на неизживения национализъм и новото европоцентристко начало. Въпреки заклинанията за европеизиране на Балканите, оставайки в плен на национализма, балканските общества не можаха да разберат дълбокия смисъл на усилията за създаване на качествено ново европейско обединение. Когато в друга част на континента държавите демонстрираха воля за надживяване на национализма и прехвърляха по-големи правомощия на наднационални структури (Договорът от Маастрихт), балканските народи се изживяваха като много суверенни. Започнаха да се обявяват за независими, да се конституират като общества от времето на класическите, „свещени“ национално-държавни догми. Само да припомним проявите и измеренията на сръбски, хърватски, албански, гръцки, турски, македонски и какви ли не национализми. Дори страни като България и Румъния, в които европейската доминан-

та надделя, също се изживяваха като много суверенни и си приеха издържани в този дух конституционни текстове, оказали се по-късно трудно съвместими с членството в Европейския съюз.

Като че ли в израз на отричане сателитното положение на България в международната система след Втората световна война, промените в страната след края на „студената война“ сложиха ударение върху суверенитета при чертане на новите перспективи. Великото народно събрание прие през 1991 г. Конституция, която изцяло е подчинена на разбирането, че нормите за регулиране на обществените отношения се основават на суверенитета на държавата и изключва възможността нещо извън/отвъд държавата да „спуска“ норми, които да се прилагат в нея. В чл.4, ал. (1) е записано: „Република България е правова държава. Тя се управлява според Конституцията и законите на страната“⁷ и нищо друго. Макар че в чл. 5, ал. (4) е казано, че „международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната“⁸, остава конституционно нерешен въпросът за прилагането на нормите от т. нар. Вторично право на Европейския съюз, т.е. регламенти, директиви и решения, приемани от органите на Европейския съюз.

За българската външна политика отношенията с Русия си остават голяма мъка. Основателен е призивът на руския президент Д. Медведев, че е „нужно да се изучава новата Русия, а не да се възбуждат фантомите на Съветския съюз“⁹. Да, Русия не е Съветският съюз. Този нов субект с огромен по-

⁷ Конституция на Република за България, ДВ, бр. 56 от 1991 г.

⁸ Пак там.

⁹ Выступление Президента России Д. А. Медведева на Конференции по мировой политике (разпространено от Руския културно-информационен център в София).

тенциал и възможности да въздейства върху системата трябва да се познава. Трудно разбрахме внушенията от САЩ и други партньори, че няма как България да влезе в НАТО на антируска основа. Може би българо-руските връзки са най-емоционалните междудържавни отношения. Но в тях има и много рационални интереси. Те в цялата си съвкупност, от една страна, и обстоятелството, че България членува в Европейския съюз и НАТО, поддържа отношения на стратегическо партньорство със САЩ, разкриват нови възможности за засилено българско участие в диалога на Русия с тях.

Може би най-податливи за разбиране от българската външна политика се оказаха процесите в непосредственото външно обкръжение – Югоизточна Европа. Дългият опит и изстраданите истини правят това логично. България съумя да остане встрани от разразилите се конфликти и да се утвърди като фактор за европеизирането на Балканите. Това е важен капитал за засилване конструктивната ѝ роля в развитието на процесите в района в контекста на членството ѝ в НАТО и Европейския съюз. Прег България има добри възможности за активно участие в разработването на тяхната политика в района.

Привидно 11-те правителства, които управляваха страната през последните 20 години, лесно подредиха скалата на външнополитическите приоритети, но тяхното подплатяване се оказа много трудно. Външната политика има смисъл дотолкова, доколкото може да създава по-благоприятни външни условия за решаването на задачите, пред които е изправено обществото в конкретните международни условия.

Успоредно с това стои и въпросът дали тя помогна за привеждане целите на прехода в съответствие с разкриваните в международната среда възможности.

В годините на преход много време отне разработването на нова нормативна база за определяне функциите и компетенциите на вpletените във външнополитическия механизъм държавни органи и за реда за приемане на външнополитически решения. Въпреки че в Конституцията бяха определени компетенциите на висшите държавни органи за разработването и осъществяването на външната политика, на практика до 2001 г. Взаимодействието между тях се регламентираше с Указ на Държавния съвет на Народна република България от 1975 г.¹⁰ С приемането на Закона за международните договори на Република България през 2001 г.¹¹ и на Закона за дипломатическата служба¹² бяха запълнени основни празноти, но все още законодателното регламентиране на отношенията по повод на външнополитическата дейност остава незавършено. Въпреки деполитизирането на дипломатическата служба, годините на преход са изпълнени с прояви на крайно политизиране на външнополитическия механизъм. Все още продължават проявите на следване на „ведомствена“ външна политика. Тези абсурди сериозно ограничават ефективността на българската външна политика.

Проблеми в същата посока създава и кадровото осигуряване на външната политика на страната. Липсва ясна държавна политика за подготовката на кадри за външните отношения на страната. Органите от външнополитическия механизъм не проявяват

¹⁰ Вж. Указ № 1496 за участие на НРБ в международни договори, ДВ, бр. 62 от 12 август 1975 г.

¹¹ Закон за Международните договори на Република България, ДВ, бр. 97 от ноември 2001 г.

¹² Закон за дипломатическата служба, ДВ, бр. 78 от 28 септември 2007 г.

подобаваш интерес към подготовката на специалисти във висшите училища. Кои, ако не те, може да посочи какви специалисти са нужни, какви знания и умения са им нужни? Налице е незаинтересованост на държавата към теоретичната, езиковата и практическата подготовка на млади специалисти. Докато не се решат тези въпроси, ще продължава силно политизираният подход при рекрутирането на кадри за външнополитическия механизъм.

Преходът към нов модел на обществено развитие изправи България пред големи предизвикателства във всички области на живота. Задачата на външната политика се свежда до създаване на възможно по-добри външни условия за решаване на конкретните задачи и да приспособява желанията и интересите към разкриваните от международната среда условия. Решаването ѝ се усложни от неспособността на нашето общество да се ориентира в дълбоките трансформации в глобален мащаб, да осмисли своите интереси и да формулира ясна мисия и конкретни задачи пред външната политика на страната.

2. Предизвикателствата пред Европейския съюз – предизвикателства и пред България

В продължение на четири години България е пълноправен член на Европейския съюз и това е достатъчно време гражданите да започнат да възприемат страната като интегрална част от този особен модел на обществено развитие. За съжаление няма убедителни доказателства, че това е факт. Все още мнозина български граждани не са наясно в каква интеграционна общност чле-

нуваме и какво означава това за страната и за всеки отделен гражданин. Насочената към решаване на този въпрос комуникационна стратегия не постигна желаните резултати преди присъединяването на България към Европейския съюз през 2007 г. Макар и със закъснение, тези задачи трябва да намерят решение. Иначе, непрекъснато ще се изправяме пред трудно разбираеми пречки пред очакваните ефекти от присъединяването.

Като „съюз на държави и народи“¹³ Европейският съюз е специфичен интеграционен модел, в който се съчетават две начала – национално-държавното и наднационалното. Това обстоятелство определя много характерни черти на неговото функциониране, между които е и утвърждаването му като качествено ново цяло в международната система. Европейският съюз не е просто сбор от (27) държави, а синтез на мечти, ценности, правила. Той е нещо повече от единен пазар и засега е единственият интеграционен модел, при който държавите и гражданите са прехвърлили част от суверенитета си на наднационални органи, които са овластени да приемат решения, задължителни за страните членки и за техните граждани, които са и граждани на Съюза. Функционирането на този особен субект на отношения е свързано с формирането на много общи и преплетени интереси. Няма друга част от света, където да има подобна висока степен на взаимна зависимост между елементите на интеграционната общност. Развитието на страните членки и благоденствието на гражданите е в тясна връзка със способността на Европейския съюз да осигури своето стабилно и устойчиво развитие в конкретните реалности.

Досега Европейските общности и техният продължител Европейският съюз постигнаха

¹³ Договор за Европейския съюз, [www.http://europa.eu](http://europa.eu)

Впечатляващи резултати: във висока степен беше преодоляна конфликтността на континента, постигна се по-рационално използване на ресурсите, с които разполагат страните членки, създаде се висок стандарт и продължителност на живота, създадох се предпоставки за еманципиране от външни зависимости. Всичко това направи прилагания модел на интеграция много атрактивен и в европейската люлка на човешката цивилизация се зароди едно ново европоцентристско начало, възраждащо ролята на стария континент като задаващ модите в общественото развитие. Моделът на споделен суверенитет създаде принципно ново цяло, с усещане за ново общество. Неговият морален авторитет укрепна с ролята му в осъществяването на концепцията за развитието (осигуряващ 53 % от набраната в света помощ за развитие, при 20 % от САЩ)¹⁴ и лидерството в борбата за ограничаване на климатичните промени.

Но в дебата за Конституционния договор стана ясно, че има дефицит на идеи за бъдещото развитие и се трупа и недоволство на гражданите. Като че ли след Договора от Маастрихт амбицията за превръщането на Европейските общности в Европейски политически, икономически и паричен съюз, което беше визионерска реакция на трансформациите в международната система след „студената война“, се поохлади и се изпадна в неведение за справяне с новите предизвикателства. Изпитанията пред Съюза стоят и пред държавите и гражданите. Опитът потвърждава, че нито една членуваща в Европейския съюз държава не е в състояние сама да се изправи пред съвременните предизвикателства и шанс за всички е да действат като едно цяло. Това предполага наред с всичко друго и ефективен механизъм за прие-

мане на решения на междуправителствено и наднационално равнище. Макар че по-големите страни членки постигнаха известно облекчение чрез разширяване на търговията си с Китай и други азиатски партньори, неминуемо ще се убедят, че е и в техен интерес Съюзът да действа като такъв.

Присъединяването на България към Европейския съюз създаде големи надежди, че на този голям завои в човешката история в края на XX и началото на XXI век се откриват реални възможности пред страната да преодолее своята исторически обусловена изостаналост и да се превърне в модерна държава. В подготовката за присъединяване беше създадена в известна степен идеализирана представа за този модел на обществено развитие, в който на основата на либералнодемократичните ценности процесите протичат безметежно и безпроблемно. Първите години на членство ни изправиха пред по-различни реалности. Сега Европейският съюз е изправен пред много трудности и не без основание се говори за дълбока криза в неговото функциониране. Ние не сме подготвени да приемем широкото използване на такива изрази като парализа, криза, крах и др. подобни, отнасящи се за Европейския съюз. А тези думи се използват от официални представители на органите на Съюза и от ръководители на страни членки. В своя доклад за състоянието на съюза от 7 септември 2010 г. председателят на Европейската комисия Жозе Барозу отбелязва, че „финансовата и икономическата криза погложи нашия съюз на едно от най-тежките изпитания в историята му“¹⁵.

Трансформациите в международната система водят не само да намаляване на относителната тежест на европейските държави,

¹⁴ По Merritt, G., Why the EU Badly Needs a New Political Narrative, Europe's World, Autumn 2010' #16, p. 7.

¹⁵ Baroso, Jose Manuel Durao, Състоянието на Съюза, 2010 г., Страсбург, 7 септември 2010 г., с. 2.

но и на Европейския съюз в процесите, придаващи облика на съвременния свят. И най-оптимистичните прогнози сочат намаляване на относителния дял на произвеждания в Европейския съюз брутен вътрешен продукт в световното производство към средата на този век. Пресмятанията показват съкращаване от 22 % на 17 %¹⁶ и едва ли е успокояващо, че парчето на Европейския съюз ще бъде по-малко, но в по-голяма торта.

Неудовлетворяващо е влиянието на Съюза върху процесите в съвременния свят. Маркар че е свърхпредставен от страни членки в многостранни международни механизми като Съвета за сигурност на ООН, Г-20 и Г-8, МВФ и Световната банка, не се долавя извисяване на общ глас. Ръководителите на тези страни действат повече като представители на своята държава, а не като на Съюза и това не допринася за утвърждаването му като международен субект. Не е нужно Европейският съюз да се държи като държава сред държавите. Особено в условията на глобализация, когато стана ясно, че държавите не се справят с новите предизвикателства, същностните характеристики на Съюза разкриват предимства, които все още не се реализират поради стереотипите на национално-държавното мислене.

Негативните ефекти от финансовата и икономическата криза, която се разрази през 2008 г., се съчетаха с кризата на механизма за управление на процесите в Съюза и той се изправи пред сериозни изпитания. Всички страни от „локомотива“ на Европейския съюз – Икономическия и паричен съюз, отчетоха отрицателен икономически растеж. Предприеманите антикризисни мерки в някои от тях съдържат откровен национален егоизъм и това е проява на посегателство върху идеите, свързани с името на Жан

Моне, върху които се гради синтезираният в Съюза особен модел на интеграция. Стигна се до открити съмнения спрямо ролята на наднационалното начало. Колкото и парадоксално да е, в новия състав на Европейския парламент нарасна броят на депутатите, които се борят по принцип срещу съществуването на Европейския съюз. Определено на сегашния исторически етап съотношението на силите не е в негова полза. Показателен в това отношение е провалът на проекта за Конституционен договор и официалният отказ от конституционния подход, с който се целеше радикална смяна на договорната основа и скок в засилването на наднационалния подход в управлението на процесите.

Като възможно се очерта търсенето на компромиси в реформирането на договорната основа, което се прояви в Лисабонския договор, влязъл в сила от 1 декември 2009 г. Като всеки компромис и този реформиращ договор се оказа, че страда от недостатъци. Едногодишното му прилагане показва, че институционалният механизъм, към който беше адресиран договорът, не е преодолял парализата. Точно година след влизането му в сила Европейският съвет прие решение за внасяне на промени.

През 2010 г. изтече срокът на прилагане на Лисабонската стратегия на Европейския съюз, приета през 2000 г. В нея беше поставена амбициозната цел към 2010 г. Европейският съюз да догони по основни макроикономически показатели САЩ чрез поддържане на високи и устойчиви темпове на икономически растеж в хармония с околната среда и осигуряващ достойно съществуване на всеки индивид. Важна роля за постигане на всичко това се отреждаше на науката. Наложил се концепцията „икономика, основана на знанието“. Очевидно това

¹⁶ Merritt, G., Why the EU Badly Needs a New Political Narrative, Europe's World, Autumn 2010' #16, p. 9.

не се случи и причината не може да се търси само във финансово-икономическата криза. Ето какво показват статистическите данни за икономическия растеж за периода след ревизирането на Лисабонската стратегия през 2005 г. в таблица 1¹⁷:

Когато се разработваше Лисабонската стратегия, доминираше убеждението, че след края на „студената война“ либералнодемократичният модел ще продължи да триумфира в световен мащаб, че „Западът“ е обречен да бъде световният лидер и за Европейския съюз не може да има друго предизвикателство, освен САЩ. В края на десетгодишния срок на стратегията се оказва, че Съюзът е изправен пред неочаквани нови предизвикателства. В резултат на дълбоките структурни промени в международната система и задълбочаващата се глобализация се зародиха нови тенденции в международния живот, появиха се нови фактори и идентичности. Утвърждаващите се нови центрове на сила обуславят нови характеристики на международната система. Въпреки амбициите, заложи в Договора от Маастрихт и Лисабонската стратегия, Европейският съюз да се утвърждава като един от първостепенните фактори в променящия се свят, той се сблъсква с много проблеми в преследването на целите на първото десетилетие на новия век. Непосилно се оказва догонването на САЩ по основни

макроикономически показатели, не бяха постигнати високи темпове на икономически растеж, национализмът попречи за разработването на ефективна обща политика в областта на външните отношения и сигурността, която си остава в прерогативите на междуправителственото сътрудничество. Дълго време се приемаше, че е изграден един вътрешен пазар като икономическа основа на качествено новото цяло Европейски съюз. Оказа се, че в много отношения единният пазар е незавършен. При сериозни различия в политиките на отделните страни членки в областта на бюджета, инвестициите, данъците, социалното осигуряване и подпомагане и др., свободното движение на стоки, капитали, услуги и работна сила неизбежно е смущавано.

Финансово-икономическата криза хвърли сянка на съмнение за перспективите на един от най-мащабните междудържавни проекти – създаването на икономически и паричен съюз и въвеждането на обща парична единица. Съртесенията в икономиките на страни като Гърция, Ирландия, Испания и Португалия показваха, че може би колебанията в изграждането на икономическия и паричен съюз и особено запазването на самостоятелна бюджетна и данъчна национална политика в условията на свободно движение на капитали съдържат големи рискове. Въпреки че с Договора от Маастрихт паричният съюз се свързваше

Таблица 1.

Регион/страна	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ¹⁸
Общо за света	3,5	3,9	3,9	1,7	-1,9	3,5
Европейски съюз	2,0	3,1	2,8	0,7	-4,2	1,1
САЩ	3,1	2,7	2,1	0,4	-2,4	2,9
Китай (КНР)	10,4	11,6	13,0	9,6	8,7	10

¹⁷ Съставена по Trade and Development Report, 2010, United Nations Conference on Trade and Development, United Nations, New York and Geneva, p. 2.

¹⁸ Прогноза.

с функционирането на икономически съюз, трудно може да се приеме, че последният е факт. Призивите за изграждане на фискален съюз са породени повече от констатацията, че между страните, прилагащи общата парична единица, съществуват големи различия в бюджетирането. За тяхното преодоляване е нужна състоятелна обща икономическа политика. Отчетеният дефицит на норми и правила за поведение в икономическия и паричен съюз не е достатъчно обяснение за трудностите. Пактът за стабилност и растеж съдържа такива, но проблемите гойдоха след като те не се приложиха за големите държави като Италия, Франция и Германия, когато те не успяха да ограничат бюджетните си дефицити в границата от 3 % от техния брутен вътрешен продукт. Сега се подхваща идеята за изменение и допълнение на Лисабонския договор с цел налагане на по-категорични правила за поведение в паричния съюз. Както ги нарече в „Нова Европа“, „нови правила за грешници“¹⁹. Но кой ще определя кое е грях и кой го е сторил? В историята на християнска Европа опитите за регулиране на обществени отношения на основата на разбирането за грях не са оставили благовидни примери за следване. Дали дефицитът на нови идеи ще ни отведе към своеобразна нова инквизиция? Напрежението в паричния съюз до голяма степен блокира разширението му. След присъединяването на Естония от 1 януари 2011 г. този процес ще бъде забавен. От една страна, трудно ще бъдат приети политически решения за присъединяване на такива страни като България, които имат сериозни причини да бързат, а от друга, проблемите в паричния съюз охлаждат ентузиазма у други.

Голямо изпитание пред Европейския съюз се оказва разработването на обща енергийна стратегия и политика. Засега обявената

обща енергийна политика не е от успешните. Отделните страни са принудени да търсят самостоятелни решения на този ключов за развитието на Съюза въпрос. В условията на функционирането на единен вътрешен пазар и дума не може да става за единен енергиен пазар. На енергийната карта на света присъстват отделните страни членки, понякога и като конкуренти, но не и Европейският съюз като такъв. Ако Стратегията „Европейски съюз 2020“ набляга на по-ефективното използване на енергийните ресурси и нарастване на относителния дял на възобновяемите източници в енергийните баланси, тя не визира решения на проблемите, свързани с достъпа до тези стратегически суровини. Без съмнение, Европейският съюз има нужда да се фокусира към вътрешните аспекти на енергийната сигурност и да създаде интегриран вътрешен енергиен пазар с роля на алтернативни ресурси и иновации, но не може да пренебрегва въпроса за доставки от райони и страни, богати на енергийни източници. Като цяло суровините нито на Персийския залив, нито на Русия, нито на Каспийския район са пазарно достъпни. Стратегията за гарантиране на енергийни доставки чрез битка с Русия за влияние в постсъветското пространство се оказва неудачна. Както Европейският съюз има потребност да купува руски нефт и газ, така и Русия има нужда да ги продава. Нужно е да се намери взаимноприемливият баланс между интересите им и да се търсят разумни решения. Проектът за Европейска енергийна харта очевидно не успя да синтезира тези императиви. Политиките на съседство, на стратегическо партньорство с Русия, на източно партньорство, средиземноморската и черноморската инициатива трябва да придобият по-прагматични измерения от гледна точка на енергийни доставки от големи производители.

¹⁹ New Europe, November 21-27, 2010.

Кризата подхрани с аргументи и противниците на разширяването на Съюза. Те продължават да оспорват една от най-успешните му политики през първото десетилетие на този век – разширяването, която не само разшири единния вътрешен пазар, но укрепи възможностите пред него в контекста на амбициозните му цели. Сега се възраждат спорове дали новите членки били готови за членство. Тук ще отбележа, че „готовите“ за членство като Норвегия и Швейцария не искат членство.

Засега Европейският съюз не успява, въпреки демонстрираната воля, да поведе света към по-разумно отношение към условията на живот на земята и да се преодолят заплахите за промени в климата в резултат на взаимодействието човек – природа. Иницизираната от Съюза конференция по тези въпроси – международната конференция в Копенхаген в края на 2009 г., не донесе видими резултати. Нейното продължение в Канкун в края на 2010 г. също не постигна очаквания пробив. Непостижими се оказаха набелязаните високи темпове на икономически растеж, не се постигна желаната висока степен на заетост, не се осигури мечтаната роля на науката, образователната система не създава кадри с необходимата квалификация.

В началото на второто десетилетие на XXI век Европейският съюз се изправя пред нови предизвикателства, които повдигат фундаментални въпроси. На базата на развитието на процесите в света през първото десетилетие преди всичко с особена острота се появява немислимият в края на XX век въпрос: „Е ли Европейският съюз достатъчно конкурентоспособен като модел на обществено развитие при новите реалности, може ли той успешно да се съревновава с новите фактори като Китай, Индия, Бразилия, Южна Африка, Турция и др. и да се утвърждава като една от водещите сили?“ Въпре-

ки високата убеденост в предимствата на ценностната система, върху която се гради Европейският съюз, все по-остро стоят въпросите за преодоляване на многото дефицити, пред които е изправен. Трудно постижимо е осигуряването на високи темпове на икономически растеж за задоволяване на нарастващите потребности в условията на дефицит на природни, особено енергийни ресурси, при застаряващо население, т.е. при дефицит на човешки ресурси и качествена работна сила.

Все още се счита, че Европейският съюз може да се справи с трудностите чрез преодоляване на демократичния дефицит. В тази посока бяха усилията за реформиране на договорната основа. Направи се много за издигане ролята на гражданите в процеса на приемане на решения. В този контекст бяха увеличени правомощията на Европейския парламент като символ на демократичното начало в управлението на наднационално равнище, даде се възможност граждани от повече от една страна и не по-малко от един милион души да налагат на Европейската комисия да предприема законодателна инициатива за решаване на определен проблем и др. Но ако внимателно се възгледаме в страните, от които идват новите предизвикателства, ще установим, че там не прелива демокрация според нашите разбирания. Очевидно в условията на дефицити на природни и човешки ресурси за осигуряване на желаните блага не са достатъчни демократичните ценности.

Разработеният в края на 2009 г. проект на нова стратегия на Съюза за следващото десетилетие и приетата с решение от 13 юни 2010 г. на Европейския съвет стратегия „Европейски съюз 2020“ се обърна с лице към новите предизвикателства и бяха очертани много разумни решения. Тази стратегия беше наречена стратегия

на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж²⁰. Приемайки, че недостатъчният растеж поставя нашето бъдеще пред риск, Европейският съюз разработи стратегия, насочена към интелигентен растеж чрез развитие на знанието, иновациите, образованието и дигиталното общество; към устойчив растеж чрез превръщане на нашето производство в по-икономично на ресурси и нарастване на конкурентоспособността; към приобщаващ растеж чрез нарастване участието на пазара на труда, придобиването на способности и борба с бедността²¹. За постигане на тези цели страните членки бяха призовани да се ръководят от следните параметри:

- 75 % заетост за населението на възраст между 20 и 64 г. (при сегашните 69 %);
- 3 % от БВП на Европейския съюз да се инвестира за научни изследвания и развитие;
- намаление на вредните емисии с 20 % в сравнение с 1990 г., повишаване с 20 % ефективността при използване на енергийните ресурси и 20 % от добиваната енергия да се получава от възобновяеми източници;
- отпадащите от училище деца да бъдат не повече от 10 %, а най-малко 40 % от младото поколение да притежава университетска степен или диплома;
- бедните да намалеят с 20 милиона (25 % от сегашния брой на гражданите под националните граници на бедност).

Въпреки че при приемането на окончателния вариант на стратегията различни страни направиха уговорки и някои от тези показатели бяха поразмити, те си останаха като ориентири, от които да се ръководят страните членки и органите на Съюза.

При категоричните императиви за по-рационално използване на наличните ресурси с тази стратегия фактически се налага концепцията за Европа на различни скорости и нова философия на общите политики на Съюза. Под формата на засилено сътрудничество се чертаят перспективи за превръщането на Съюза в йерархична структура или с център и периферия. Принизява се, например, ролята на кохезионната политика, която има за цел преодоляване равнището на развитост на отделните страни и региони. Основателни са критиките, че средствата за преследване целите на тази политика не се използват рационално. Само за 2010 г. Съдът на одиторите (Сметната палата на Съюза) оцени, че над 700 милиона евро не е трябвало да бъдат изплатени²². Сега се лансира идеята желеащите средства по кохезионната политика да се конкурират, за да се осигури ефективност в тяхното използване, а не да се осигуряват средства за преодоляване на изостаналост. Ограничените ресурси подтикват към търсене на решения чрез внасяне на елемент на конкуренция при алокацията на структурните фондове и намаляване на трансферите, отпускани от Комисията, до 1-2 % от предвидената обща сума.

В усилията за справяне с новите предизвикателства не е изключено да бъдат породени нови проблеми и вътрешни напрежения в Европейския съюз. Затова е необходим по-всеобхватен анализ на процесите в света и в Съюза и активно участие на неговите органи, на държавите членки и на гражданите, за да се разработи състоятелна от гледна точка на амбициозните цели визия за неговото по-нататъшно развитие. За съжаление, при приемането на стратегията „Европейски

²⁰ Виж Europe 2020, European Commission, http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm

²¹ Пак там.

²² Pignal, Stanley, Europe's hidden billions: Cohesion for a Reason. Financial Times, December 2, 2010.

съюз 2020“ не се постигна висока активност на държавите и гражданите и задълбоченост на дискусиите. Европейската комисия отчета, че само около 1500 граждани от около 500 милиона са изпратили становища по различни аспекти на новата стратегия. Тази пасивност на гражданите вещае закъснели дебати и възможност следването на стратегическите цели да се превърне в голямо изпитание за Съюза.

За България като интегрална част на Европейския съюз предизвикателствата пред него са и предизвикателства пред нея. На практика големите изпитания пред страната в контекста на членството ѝ в Съюза, от една страна, са свързани с нейното пълно интегриране, а от друга страна, с трудностите, пред които е изправен той. **По силата на договора за присъединяване на България към Европейския съюз тя трябва рано или късно да се приобщи към Икономическия и паричен съюз и към Шенгенското пространство. Несъмнено, това са две големи изпитания. Към тях трябва да добавим и трудностите по усвояването на средствата от общия бюджет на Съюза. Трябва да се гържи сметка, че предстои изтичането на преходни периоди за пълно приобщаване на страната към отделни общи политики, за които беше договорена дерогация.** Това предполага готовност за прилагане на целия набор от норми, регулиращи отношенията, свързани с преследването на целите на конкретните общи политики. Всяко отклонение е свързано със задействане на процедури за налагане на санкции, за каквито общественото мнение в България не е подготвено. Пред нашата страна стои особена **задача за преодоляване на дискриминационните моменти на Общата селскостопанска политика към българските производители.** Нужни са целенасочени усилия за премахване на оставащите бариери пред българските граж-

дани на пазара на труда в Съюза. На всички тези предизвикателства пред България са посветени отделни структурни единици на настоящето изследване. Те са разработени от колеги, постигнали висока степен на специализация по визираните проблеми. В тези въвеждащи размишления ще обърна внимание на някои аспекти на българското членство в Европейския съюз, които са от принципа важност.

Присъединяването на България към Европейския съюз предполага тя да свърже стратегиите на своето развитие с процесите в него. Пред страната се открива рядък исторически шанс да преодолее исторически предопределената ѝ изостаналост. Но за да се възползва от създадената възможност, е необходимо осмисляне на специфичния интеграционен модел – добро разбиране на неговите същностни характеристики, познаване на механизма, осигуряващ неговото функциониране, вникване в проблемите, пред които е изправен. Общественото съзнание има да запълва много празноти, които оставиха недобрите резултати от изпълнението на комуникационните стратегии. Остра е потребността от преодоляване на стереотипа на възприемане на Европейския съюз като нещо далечно, важно е да заживеем със самочувствието, че сме част от Съюза.

Специални грижи изисква **изграждането и рационалното използване на кадрите, които трябва да осигурят развитието на българското общество като действително интегрална част от Европейския съюз.** Целенасочени усилия са необходими за разпространение на знания за Съюза като особен модел на обществено развитие. Доколкото всеки български гражданин като гражданин и на Европейския съюз има потребност от един минимум от знания за него, освен във висшите училища, вече е

наложително тези въпроси да намерят подобаващо място и в учебното съдържание за средно образование. Доколкото Европейският съюз е съюз на държави и народи и е осигурена роля на гражданите в механизма за управление на процесите, важно е да се създава критична маса от хора с добри познания за този модел на развитие. В България има остра необходимост от повишаване знанията на всички граждани, в т.ч. и на заемащите високи длъжности в държавната йерархия. Остра е необходимостта от издигане равнището на знания по европейските въпроси на кадрите на държавните органи като предпоставка за ефективно участие в различните формати за изготвяне и оценяване на работни документи на съюзно равнище. Има необходимост от извеждане като приоритетна национална задача подготовката на кадри за работа в органите на Съюза. Това е важна предпоставка за осигуряване на ефективно българско участие в механизма за приемане на решения на Съюза. За желаещите да заемат длъжности в администрацията на Европейския съюз е важно да имат предвид, че всички нива, с изключение на изборните, се заемат на конкурсна основа, което също предполага добри знания.

Пътят за отстояване на специфичните интереси на държавата, на регионите, на работодателите, на синдикатите, на гражданите е чрез **активно участие в процеса на приемане на решения на всички равнища**. Освен недостатъчните знания за това пречи и дефицитът на самочувствие, неверие, че от българска страна може да се повлияе върху приеманите решения. Голяма е необходимостта от добиване на увереност, че България и нейните граждани имат своята тежест в Европейския съюз и че никой не може да ги пренебрегва. Засега надделява нагласата българските представители мълчаливо да наблюдават. От тези

позиции България остана почти безучастна към приемането на решения от стратегическа важност. Те ще определят насоките на развитие на Съюза за дълго време и ще имат сериозни последици за страната.

Особени тревоги поражда наблюдаваното по време на разработването на стратегията за развитие на Европейския съюз за следващото десетилетие отношение. Не се забеляза никаква активност сред гражданите, научните среди останаха встрани, правителството почти формално изпълняваше ангажиментите си за представяне на становища и позиции в определени срокове. На практика за България останаха далечни грижите за справяне с новите предизвикателства, пред които е изправен Съюзът. Отчайващо е, че не бяха доловени принципно новите неща, заложили в стратегията „Европейски съюз 2020“, които засягат съществени интереси на българската държава и на гражданите. Официално никой не реагира на наложената в новата стратегия концепция „Европа на различни скорости“, която при добре осмислени интереси би трябвало да е неприемлива за страни членки като България. Прокарана под формата на „засилено сътрудничество“, тази концепция отклонява Съюза от изначалните разбираня за необходимостта от постепенно преодоляване различията в равнищата на развитост на отделните страни и региони. Отстоявана от Германия и Франция, тази концепция на практика определя за страни като България да бъдат завинаги в периферията на Съюза. Необяснимо е мълчанието у нас по този въпрос. Все в духа на утвърждаването на въпросната концепция в стратегията за следващите десет години се принизява ролята на кохезионната и регионалната политики, които дълго време бяха насочени към мобилизиране на ресурси и предприемане на конкретни практически стъпки към намаляване диспропорциите в

равнището на развитост между различните части на Съюза. Тези политики правеха Европейския съюз силно атрактивен за страни като България, които са инкасирали голямо изоставане в своето развитие. Странно е мълчаливото съгласие, с което се посреща внасянето на съществени концептуални промени в Европейския съюз, които по същество променят смисъла на членството, който влагахме досега.

По подобен начин стои и въпросът за потягане на редиците в Икономическия и паричен съюз, за което се предлагат промени в Лисабонския договор. Те визират преди всичко недопускане на бюджетни дефицити. За страни като България, които имат да догонват, т.е. да осигуряват високи темпове на икономически растеж, едва ли трябва да са приемливи предлаганите стъпки. Много вредно е безмисловното възторгване от „красивите“ идеи, идващи от големите страни членки. Те, разбира се, имат най-добри способности да си отстояват интересите. Но няма логика да приемаме, че нашите интереси съвпадат с техните. Ето още едно предизвикателство пред българското членство в Европейския съюз – как да съвместим нашите интереси с тези на по-големите и по-развитите?

Най-голямото предизвикателство пред българското членство в Европейския съюз е **утвърждаването на страната като интегрална част на това особено цяло.**

На първо място, това предполага **България да намери своята ниша в единния пазар със сравнителните си предимства и на тази основа да очертае позициите си в международното разделение на труда в по-широк план.** На тази основа да се структурира икономиката, да се определят приоритетните отрасли, да се формират новите национални интереси. В това отношение

има необходимост от радикално скъсване със спомени от миналото и с абстрактните заклинания. Крещяща е необходимостта от осмисляне възможностите пред страната на фона на конкретните реалности в променящата се свят.

На второ място, трябва **да се приспособи цялата държавна машина към членството в Съюза.** Създаването на плуралистична, многопартийна политическа система не е достатъчно. Членството променя функциите и компетенциите и на законодателната, и на изпълнителната, и на съдебната власт. Част от техните прерогативи и правомощия се прехвърлят върху общите органи на Съюза. Законодателната и съдебната власт трябва да скъсат с доминиращата у нас правна доктрина, според която правото се свързва с държавата и с нищо друго. Трябва да приемат, че и у нас ще трябва да се прилагат правни норми, идващи отвън – регламенти, директиви и решения, приемани от органите на Европейския съюз. Реформирането им трябва да е съобразено с принципа на субсидиарност, т.е. решения на всевъзможни въпроси да се търсят на възможно най-ниско равнище. Изпълнителната власт вече освен за вътрешната и външната политика отговаря и за постигането на целите на общите политики на Съюза.

На трето място, **България трябва да добави своя принос в преследването на амбициозните цели на Съюза да се утвърждава като един от първостепенните фактори в новата международна система.** Тепърва ние и съюзниците ни има да откриваме възможностите пред България за роля в международната политика в контекста на членството ѝ в Съюза. Оттук произтича необходимостта от сериозно преосмисляне на целите, приоритетите и задачите на българската външна политика.

Въпреки трупаните съмнения, на съюзно равнище има по-голям потенциал за по-добри решения на проблемите, пред които се изправяме, отколкото възможностите, с които разполагат отделните правителства. Това дава основание за оптимизъм. Кризата е фактор, който ще даде допълнителни стимули за утвърждаване на нова европейска идентичност, но не трябва да се забравя, че и при глобализацията светът не е „постнационален“²³. Голямото предизвикателство пред Европейския съюз е свързано с това, че

той е една „постмодерна мрежа“²⁴ от 21-и век и трябва да съществува в обкръжение, владяно от парадигмите на национално-държава идеята. Новата идентичност трябва да обобщава общите възделения и интереси на европейските народи и държави, но нереалистично би било тя да подкопава националните идентичности. Укрепвайки своята идентичност, България трябва да даде своя принос за утвърждаването на идентичността на Европейския съюз. За това е нужно ясно разбиране за съвременните реалности. **ИИ**

²³ Grunstein, J., Europe's European Problem, World Political Review, 17 December 2010.

²⁴ Cooper, R. The Braking of Nations, 2003, p. 79.